

Частка як службова частина мови

Вправа “ Знайди помилку ”

- Я знаю 4 службових частини мови.
- Слово “Ой!” є сполучником.
- Прийменник – це самостійна частина мови.
- Прийменник, сполучник та займенник – це службові частини мови.

Прочитайте та порівняйте речення. Яку роль виконують виділені слова? Якою частиною мови вони є?

- Олег з мамою збираються влітку на море.
- Олег з мамою *не* збираються влітку на море.
- *Чи* Олег з мамою збираються влітку на море?
- *Тільки* Олег з мамою збираються влітку на море.
- Олег з мамою *таки* збираються влітку на море.

ЧАСТКА

Службова частина мови, яка надає окремим словам, словосполученням і реченням додаткових відтінків у значенні або служить для творення деяких граматичних форм та нових слів.

ЧАСТКА — службова частина мови, яка:

- надає слову або реченню додаткових відтінків значення;
- служить засобом творення граматичних форм слів та похідних слів.

РОЗРЯДИ ЧАСТОК ЗА РОЛЛЮ В СЛОВІ ТА В РЕЧЕННІ

ФОРМОТВОРЧІ

СЛОВОТВОРЧІ

МОДАЛЬНІ

Формотворчі

СЛУЖАТЬ ДЛЯ:

- ❖ **ТВОРЕННЯ ЗВОРОТНОЇ ФОРМИ ДІЄСЛОВА (СЯ-, СЬ-):**
*УЧИВ**СЯ** Я ДОБРЕ ;*
- ❖ **НАКАЗОВОГО СПОСОБУ ДІЄСЛІВ (ХАЙ, НЕХАЙ):**
***НЕХАЙ** ВСТАНЕ СОНЦЕ;*
- ❖ **УМОВНОГО СПОСОБУ ДІЄСЛІВ (Б, БИ):** *ПРОЧИТАВ **БИ***
Я ЦЮ КНИГУ;
- ❖ **НАЙВИЩОГО СТУПЕНЯ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ
ТА ПРИСЛІВНИКІВ (НАЙ-, ЩОНАЙ-, ЯКНАЙ-):**
***НАЙ**ПРЕКРАСНІША ЗЕМЛЯ РІДНА.*

СЛОВОТВОРЧІ

**СЛУЖАТЬ ДЛЯ ТВОРЕННЯ НОВИХ СЛІВ
(ПЕРЕТВОРИЛИСЬ НА СУФІКСИ ТА
ПРЕФІКСИ):**

ХТОЗНА-, КАЗНА-, БУДЬ-, НЕБУДЬ-
(хтозна-чим, казна-хто, будь-що, який-
небудь);

АБИ-, ДЕ-, -СЬ, -БИ, -Б (абихто, дещо,
якийсь, начеб, якби);
-ЖЕ, -Ж (отож, отже).

Модальні (фразові)

ВКАЗІВНІ

ОСЬ, ОСЬДЕ, ОН,
ОНДЕ, ОТ, ОЦЕ,
ВОНО

ВЛАСНЕ МОДАЛЬНІ:

НАВРЯД, ЛЕДВЕ
ЧИ, БА, НУ, ЧИ НЕ,
МОВ, МОВБИ,
НІБИТО

СПОНУКАЛЬНІ:

НУ, ДАВАЙ,
БОДАЙ, ГОДІ

ВИДІЛЬНІ:

ЛИШЕ, ТІЛЬКИ,
ХОЧ, ХОЧА Б,
НАВІТЬ, УЖЕ, ТАКИ

СТВЕРДЖУВАЛЬНІ:

ТАК, ЕГЕ Ж, АТОЖ,
АЯКЖЕ, АВЖЕЖ,
ГАРАЗД

ПИТАЛЬНІ:

НЕВЖЕ, ХІБА, ЧИ.
ЩО ЗА

ОЗНАЧАЛЬНІ:

ЯКРАЗ, САМЕ,
СПРАВДІ, ТОЧНО

ЗАПЕРЕЧНІ:

НЕ, НІ, АНІ

ПІДСИЛЮВАЛЬНІ:

І, Й, ТА, ТАКИ,
НАВІТЬ, ЖЕ, Ж, БО,
ОЙ, АЖ, ВЖЕ

Правило трьох “не”

Розрізняй!

Уранці соловей співає **чи** дрімає?

Чи скоро зійде сонце?

Відстань визначили **точно**.

Точно такий зимовий день був учора.

Коли лебеді на крилах приносять весну?

Коли потеплішає, будуть співати солов'ї.

**Прочитати поезію, знайти частки, пояснити їх
значення.**

Ну, є ж про зраду там які статті?

Не всяка ж кара має бути незбожна.

Що ж це виходить? Зрадити в житті

Державу – злочин, а людину – можна?!

Вправа 514

514. Запишіть формотворчі, словотворчі та модальні частки у три колонки.

Лише, аби-, нехай, атож, ні-, вже, будь-, невже, оце, би, не-, хай, навіть, де-, ані-.

МОДАЛЬНІ	Вносять різні смислові відтінки в речення (ствердження або заперечення, питання, спонукання), виражають почуття й ставлення мовця до висловленого	авжеж, атож, не, ні, хіба, невже, адже, якраз, це, то, лише, аж, ж, навіть, вже, ось, оце, ніби, нібито та ін. Атож , я напишу тобі листа (Н. Фурса). Із рабства не зліпить свободи (С. Бурлаков).
ФОРМОТВОРЧІ	Утворюють форми дієслів умовного та наказового способів дієслова	би (б), хай, нехай знав би , написала б , хай думає, нехай почекають
СЛОВОТВОРЧІ	Служать для творення нових слів (у складі похідних слів стали префіксами та суфіксами)	аби-, де-, будь- (-будь), -небудь, казна-, хтозна-, чи-, що-, -сь, -ж (-же), не-, ні-, та ін. Дехто , будь-який , чимало , щодня , атож , адже , отже , ніхто , ніщо , ніякий

Вправа 515

Частки не мають самостійного лексичного значення. Вони не є членами речення.

Формотворчі частки підкреслюють разом із дієсловами, з якими вони утворюють форму умовного або наказового способу: Хай сміється всім блакить! (Б. Грінченко).

Словотворчі частки так само підкреслюють разом із утвореними за їхньою допомогою словами: Знаючи міру, не знатимеш ні в чому нужди. (Народна творчість).

Заперечні частки (належать до модальних) підкреслюють разом зі словами, з якими вони пов'язані за змістом: Не поміча хвилин людина, а час прудкий свій килим тче (Д. Луценко).

Інші модальні частки в реченнях не підкреслюють.

515. Перепишіть речення, підкресліть у них члени речення.

ЗРАЗОК

Нехай же співає дівова! (П. Пересбійніс).

1. Хай живуть сумління людське, Біблія та воля! (М. Доленго).
2. Лише в добро і вищу правду віра людину відрізня від мавпи і від звіра (Л. Забашта).
3. Невже твоє життя тебе не кличе? (В. Стус).
4. Не шукай ніколи середини, друзям вір! (Д. Павличко).
5. Не страх, а мужній спокій допомагає людині в оволодінні своїм життям (Х. Ортега-і-Гассет).

Вправа 516 (усно)

516. Уведіть у прислів'я дібрані з довідки модальні частки (усно). Обґрунтуйте роль цих часток у реченнях.

ЗРАЗОК

Легко в очереті дудки робити. – В очереті лише дудки легко робити.

1. Плив, плив, а при березі втопився. 2. Посиділи в гостях на призьбі знадвору. 3. По бороді текло, а в рот не попало. 4. Як заспіває, то волос в'яне. 5. На небі чути, як ваші мухи кашляють. 6. Заховався в закапелку, а хвостика видно. 7. Не клади пальця в рот, бо відкусить.

ДОВІДКА

Навіть, оце, осьде, якраз, аж, тільки.

1. З'єднайте частини речень. Запишіть народні вислови.

Дружба та братство —	→	то б літо було довше.
Якби не зима,	→	ні в ворота.
Хоч всю ніч не спи,	→	найбільше багатство.
Ні в тин	→	сонечко гляне.
Колись і на нас	→	хоч голки збирай.
Так місячно,	→	ранок швидше не настане.

2. Поясніть, яку роль відіграють у записаних прислів'ях частки *най-*, *б*, *не*, *ні*, *і*, *хоч*.

- Утворіть від поданих дієслів за допомогою формотворчих часток форми умовного або наказового способів (*залежно від форми часу дієслова*). Запишіть їх.
- *Зразок: березуть – хай березуть.*

**Допомагав, вирощує, поливав,
охороняла, вірили, працюють,
виростає, підкорив, звернули,
спромоглися.**

Прочитайте текст, добираючи з дужок потрібну частку (усно).

Але (же, ж, це) де море?

На кожному перехресті я уважно роздивлявся навсібіч, та марно. Море (невже, хай, наче) ховалося від мене. Але я чув його подих і (хоч, таки, майже) знав, що воно десь поблизу й зненацька відкриється переді мною.

І (ось, рівно, еге ж) я побачив його. Але не (ото, так, як) раптово, як сподівався. Воно засиніло вдалині між безлистими ще деревами, і (тільки, навряд чи, невже) тоді, коли я підійшов ближче, переді мною відкрився його безмір. У першу мить я затамував подих — щось (як, хіба, неначе) вдарило мене в груди.

Море! (За С. Крелевським).

Назва розряду	Роль у мові	Приклади
Формотворчі	утворюють форми умовного та наказового способів дієслів, зворотні дієслова	би (б) хай, нехай -ся (-сь)
Словотворчі	утворюють нові слова: <i>будь-, -небудь, казна-, хтозна-, бозна-, аби-, де-, -сь, чи-, що-, як-, чим-</i>	будь-як, абищо, колись, щодня, якраз, чимало, чимшвидше
Заперечні	виражають заперечення	не, ні, ані
Модальні	підсилюють або виділяють окремі слова в реченні (підсилювально-видільні)	навіть, тільки, хоч, хоча б, лише (лиш), аж, же (ж), таки, уже, собі, ще, всето, ото, це, оце, ось, осьде, он, онде, ген, авжеж, аякже, атож, ага, еге, еге ж, гаразд,

- 1. Будь, небудь, аби, ось.
- 2. Абищо, ото, оце, ген.
- 3. Аякже, хай, гаразд, онде.
- 4. Не, ні, таки, ані.

Домашнє завдання

§37 Вправа 517

517. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Укажіть частки. Яка роль кожної з них у реченні?

1. Наша дума наша пісня не вмере не загине. От де люде наша слава слава України! (Т. Шевченко). 2. Ось Моринці де Тарас Григорович народився (Ю. Яновський). 3. Хоч би маленькую хатину він мріяв мати над Дніпром щоб у вечірнюю годину животворить своїм пером (М. Рильський). 4. Лиш трутень звик солодкі жерти соти бджола ж для меду й серце віддала (А. Малишко). 5. Чи варто кожному свого шукати броду? Не краще разом будувати міст? (В. Раєвський).